

aspri¹²⁴, iar în Moldova se plătea capul cuiva salvat de la spinzurătoare cu 46 de taleri¹²⁵.

Robirile de locuitori ce le făceau turcii și mai ales tătarii în incursiunile lor aducătoare de pustiire constituiau de-a dreptul o calamitate. Ni s-au păstrat unele prețuri pe care au fost nevoiți să le plătească oamenii pentru răscumpărarea din robie. Cuantumul acestor sume era, desigur, corespunzător stării sociale și averii celui robit. Astfel, pentru un boier se plătesc 300 de galbeni¹²⁶, iar pentru un simplu locuitor 35 de galbeni¹²⁷, pe cînd pentru o femeie s-au plătit 4 000 de aspri¹²⁸.

În Moldova se plătea suma de 200 taleri pentru un boiernaș, iar pentru o femeie 70 de galbeni¹²⁹.

Aceste prețuri și evaluări din anumite domenii ale vieții sociale, culese din documentele de epocă, ne ajută să ne formăm o imagine mai largă asupra societății românești, să observăm existența unui comerț dinamic care, deși vehicula o parte din producția unei economii agrare, contribuia la acumulări importante de capital și de pămînt. Istoricilor economiei naționale le revine sarcina să facă studii comparative privind rolul cametei, valoarea principalului mijloc de producție din acel timp, specificul dezvoltării comerțului la noi, ponderea și rolul lui în angrenarea economiei românești în economia internațională a timpului.

Mărturii din arhivele turcești referitoare la sfîrșitul tragic al domnului Moldovei Grigore Al. Ghica (1777)

TAHSIN GEMIL

Se știe că domnul în exercițiu al Moldovei, Grigore Al. Ghica (1764—1767 ; 1774—1777), a fost ucis din porunca Porții otomane, în noaptea de 1—2 octombrie 1777. Tragedia petrecută în acea noapte în salonul beilicului (reședința trimișilor oficiali ai Porții) din Iași a produs o puternică impresie în toate provinciile locuite de români. La puțină vreme după consumarea lui, evenimentul a fost evocat în numeroase cronici rimate apărute în Moldova și Muntenia¹, precum și în cea mai veche piesă de teatru românească cunoscută, piesă scrisă — ceea ce este grăitor —

¹²⁴ *Ibidem*, p. 409—401.

¹²⁵ *DIR. A. Moldova, veacul XVII*, vol. IV, 1956, p. 350—351.

¹²⁶ *DIR.B.ȚR. veacul XVII*, vol. IV, 1954, p. 416—418.

¹²⁷ *Ibidem*, p. 26—27.

¹²⁸ *Ibidem*, vol. I, 1951, p. 171—172.

¹²⁹ *DIR. A. Moldova, veacul XVII*, vol. III, 1954, p. 115—116 ; vol. IV, 1956 p. 418—419.

¹ Vezi Emil Turdeanu, *Contribuții la studiul cronicilor rimate*, în „Cercetări literare”, II, 1936, p. 1—26 ; Dan Simonescu, *Cronici și povestiri românești versificate (sec. XVII—XVIII)*, Edit. Acad. R. S. România, București, 1967, p. 178—179.

în Transilvania, probabil la Blaj². Totodată, tragicul eveniment a fost consemnat, ca o știre deosebit de importantă, în rapoarte diplomatice străine și în paginile unor mari gazete din Occident³.

Năprasnicul său sfârșit a făcut din Grigore Al. Ghica un adevărat martir al luptei pentru integritatea și libertatea țării — ceea ce era o expresie semnificativă a adâncilor mutații ce aveau loc atunci în conștiința politică românească.

Atât contemporanilor avizați, cât și cercetătorilor de mai târziu, nu le-a scăpat însă faptul că acest omor a reprezentat, în fond, un efect al accentuării rivalităților interne din Moldova, un element al agravării contradicțiilor dintre marile puteri în privința problemei statutului internațional al Principatelor Române⁴.

A doua domnie a lui Grigore Al. Ghica a fost impusă Porții de Rusia, în condițiile internaționale generate de tratatul de pace de la Kiuciuk Kainardja (1774). Era evident faptul că Rusia destinase noului domn un rol însemnat în proiectele sale politice de extindere către sud-estul Europei, ceea ce a provocat nu numai ostilitatea Porții, ci și pe cea a Austriei și a Franței. Poziția sa deja șubredă la Poartă a fost agravată de împotrivirea pe care a manifestat-o el vehement față de ocuparea de către habsburgi, în octombrie 1774, a unei întinse zone din nordul Moldovei. Demersurile sale în acest sens nu au avut însă nici un rezultat. Amenințată de Austria și nesușținută efectiv nici de Rusia, nici de Franța, Poarta a fost silită, în cele din urmă, să accepte, la 7 mai 1775, faptul implinit al trecerii nordului Moldovei sub stăpânirea habsburgilor.

În schimb, străduințele lui Grigore Al. Ghica de a apăra integritatea țării — acțiuni în care el nu a ezitat să recurgă chiar și la amenințarea că moldovenii vor cere protecția unei alte puteri străine — au alimentat, pe de o parte, suspiciunea Porții, iar pe de alta, iritarea Austriei în privința sa.

Dar, factorul decisiv în prăbușirea lui Grigore Al. Ghica l-a reprezentat accentuarea conflictului său cu o parte însemnată a vechii boierimi a Moldovei, care era nemulțumită de preponderența elementelor intruse, greco-levantine, vinovate de săvârșirea a numeroase samavolnicii cu concursul tacit al domnului. Acest conflict a dobândit caracter acut la sfârșitul lunii septembrie 1777, când un grup de mari boieri s-a refugiat lângă pașa de la Hotin. Grigore Al. Ghica nu a izbutit în tentativele sale de a-i readuce pe fugari în țară.

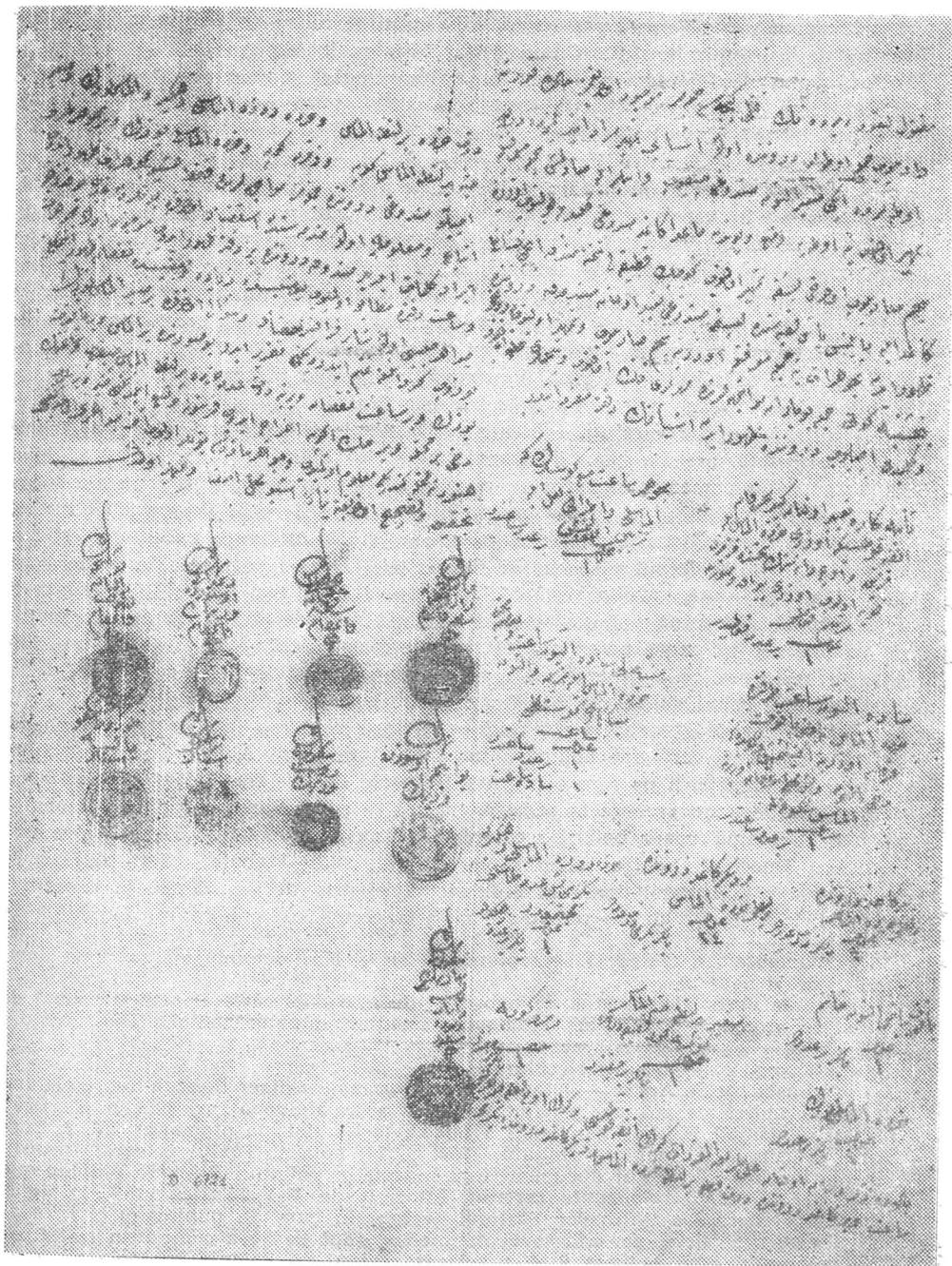
Situația lui Grigore Al. Ghica s-a agravat și mai mult odată cu sosirea la Iași, în aceleași zile, a capugi-bașiuului Karahisarli Ahmed; despre misiunea acestuia domnul nu știa nimic. În schimb, boierii opoziționiști se pare că erau la curent cu scopul venirii acestuia, de vreme ce o delegație a lor se întâlnise cu trimisul otoman încă înainte de intrarea lui în Iași. De asemenea, faptul că boierii opoziționiști se întruniseră la mitropolie mai devreme decât clipa în care s-a pus capăt vieții lui Grigore Al. Ghica, vădește existența unei strînse corelări între inițiativele boierilor ostili domnului și acțiunea Porții îndreptată împotriva acestuia. Grigore Al. Ghica a căzut astfel lesne în cursa întinsă de împuțernicitul otoman, care, simulând boala, a reușit să-l atragă în beilic și să-l ucidă. Karahisarli Ahmed a rămas în Iași o lună și jumătate, timp în care a sigilat și confiscat întreaga avere a lui Grigore Al. Ghica.

² *Occisio Gregorii in Moldavia Vodae tragedice expressa (Uciderea lui Grigore Vodă în Moldova expusă în formă de piesă de teatru)*, ediție îngrijită, studiu introductiv și note de Lucian Drîmba, Edit. Dacia, Cluj-Napoca, 1983; *Dicționarul literaturii române de la origini pînă la 1900*, Edit. Acad. R. S. România, București, 1979, p. 636—637.

³ Vezi detaliu la N. Grigoraș, *Beilicul din Iași și asasinarea domnitorului Grigore al III-lea Ghica (1 octombrie 1777)*, în „Cercetări istorice”, seria nouă, VI, Iași, 1975, p. 101—122.

⁴ Vezi Veniamin Ciobanu, *Relațiile politice româno-polone între 1699 și 1848*, Edit. Acad. R. S. România, 1980, p. 130 și urm.

Acestea sînt, pe scurt, faptele cunoscute în istoriografia noastră⁵. Dar, documentele turcești — neincluse pînă acum în dosarul acestui caz — aduc unele precizări și elemente de detaliu ce nu pot fi găsite în sursele care au stat la

⁵ Vezi, pe larg, la Veniamin Ciobanu, *Jurnal ieșean la sfîrșit de veac (1775—1800)*, Edit. Junimea, Iași, 1980, p. 122 și urm.

îndemina cercetătorilor problemei. Noile informații pe care le punem aici în evidență sînt de natură nu numai să confirme și să nuanțeze rezultatele investigațiilor întreprinse în privința acestei chestiuni, ci să releve, în același timp, cu date certe, și aspecte ale ei rămase în umbră.

În porunca sultanului Abdul Hamid I (1774—1789), din *evass-ı Ramazan 1191* (13—22 octombrie 1777), adresată capuși-bașului Karahisarlı Ahmed — „care, cu rangul de prim-mirahor, se află în tîrgul Iași, cu însărcinarea de a-l mazili pe vechiul voievod al Moldovei”⁶ — și baș-caimacamului și caimacamilor (locuitori) noului domn al Moldovei, Constantin Moruzi (1777—1782), precum și boierilor țării, se arată : „fiind adevărat faptul că, din ziua în care a sosit în țara Moldovei și i-a luat în stăpînire domnia, vechiul voievod al Moldovei, Ligor⁶, luîndu-și obiceiul de a fi brutal și tiranic, a început a arăta felurite împotriviri și lipsuri și nepăsare... în rezolvarea problemelor puse în sarcina sa prin înaltele mele ordine; mai mult decît atît, a adunat mulți bani de la sârmanii supuși, (chiar) în perioada celor doi ani de scutire⁷, și că năpăstuirea săvîrșită de el nu are limite. De aceea, înalta mea voință a decis mazilirea sa, numai pentru a asigura astfel liniștea sârmanilor supuși și îndeplinirea problemelor privind propășirea țării. Și, totuși, în privința pomenitului (Ligor) nu s-a adoptat o altă atitudine decît de a i se porunci să vină, împreună cu familia și servitorii săi, și să se stabilească în locuința ce o are la mareața mea Poartă.

În raportul pe care tu, cel care ești emirul mai sus-pomenit⁸, l-ai trimis de această dată, precum și în mahzarul (memoriu) boierilor țării, se arăta faptul că atunci cînd pomenitul Ligor i s-a anunțat mazilirea sa, acesta nu s-a supus în vreun fel firmanului, și că s-a încumetat să rostească vorbe de ocară, de natură să cauzeze daune onoarei înaltului meu Staț și să motiveze executarea sa; a arătat astfel fâțiș chipul răscoalei și răzmeriței... Dacă i se trecea cu vederea și se dădea îngăduință, revolta și răscoala sa s-ar fi întetit și țara (Moldovei) ar fi fost scăpată din mîină; și, deoarece a devenit limpede că, din această pricină, se va produce un mare necaz, porivit împuțernicirii depline ce ți se dăduse, i-ai aranjat pedeapsa ce i se cuvenea; și, s-a raportat că a fost trimis la Poarta justiției mele capul său tăiat...”⁹

Este clar că acest firman a fost emis după uciderea lui Grigore Al. Ghica, avînd menirea să confirme hotărîrea luată de Karahisarlı Ahmed, la fața locului, potrivit împuțernicirii pe care o primise. Se poate deduce că trimisul otoman avea latitudinea de a nu recurge la această măsură extremă; dar, atitudinea domnului și, mai cu seamă, cea a boierilor complotiști l-au determinat să aleagă calea mai sigură a omorului, pentru îndeplinirea misiunii sale. Trebuie arătat că Grigore Al. Ghica este singurul domn al Moldovei ucis, prin decizia Porții, în exercițiul domniei¹⁰. În cazul țărilor române, Poarta a recurs extrem de rar la astfel de

⁶ Grigore Al. Ghica (1774 septembrie 28 — 1777 octombrie 1, a doua domnie); vezi și nota 10.

⁷ Este vorba de scutirea de haraci și de alte dări către Poartă, acordată de sultanul otoman populației Moldovei, imediat după războiul ruso-turc din 1768—1774.

⁸ Capuși-bași Karahisarlı Ahmed.

⁹ Başbakanlık Arşivi — Istanbul, *Romanya nâm-ı diğer Bogdan'ınun ahkâm defteri* (Condița de porunci privind România alias Moldova) nr. 80/4, p. 57. Publ. parțial de İsmail Hakkı Uzunçarşılı, *Osmanlı tarihi* (Istoria otomană), IV, 2, Türk Tarih Kurumu Basımevi — Ankara, 1959, p. 73, nota 1. Textul integral (transliterat și tradus) al acestui document este inserat în volumul *Relațiile româno-otomane (1711—1821)*. *Documente turcești*, întocmit de Valeriu Veliman, sub egida Direcției Generale a Arhivelor Statului (volum în curs de publicare).

¹⁰ De fapt, uciderea sa a survenit imediat după ce i s-a comunicat mazilirea în documentul citat la nota 9 se precizează faptul că domnia în Moldova a lui Constantin Moruzi era „socotită începînd cu cea de-a paisprezecea zi a lunii Șaban” (17 septembrie, 1777).

măsuri violente și aceasta numai în cazurile în care ea a fost sigură de adeziunea unei foarte puternice grupări a boierimii autohtone. Se relevă și în acest mod faptul că autonomia politică a Moldovei și Țării Românești a fost un principiu cu tărie respectat, chiar și în plină epocă fanariotă.

Atît sursele interne românești¹¹, cît și documentele turcești la care apelăm aici demonstrează limpede faptul că Poarta a decis înlăturarea lui Grigore Al. Ghica cu asentimentul marii boierimi a Moldovei. Capugi-bașiu a reușit să-l suprima pe domn chiar cu concursul direct al unor mari boieri¹².

Într-o altă poruncă a Porții, adresată aceluiși Karahisarlı Ahmed, la *evahir-ı Ramazan 1191* (23 octombrie — 1 noiembrie 1777), sînt reamintite principalele capete de acuzare formulate împotriva lui Grigore Al. Ghica, între care cel privind „trădarea sa față de mărețul meu Stat“, a fost, desigur, precumpănitor. Faptul fusese adus din timp la cunoștința Porții de către boieri și dovedit de „ciorna scrisorii ce a fost găsită asupra sa după executare“. Avînd în vedere tocmai această „conduită dreaptă și cinstită a întregii boierimi a Moldovei“, trimisul otoman aflat în Iași era împuternicit să vegheze ca nici unul din ei să nu aibe ceva de suferit; el trebuia să colaboreze cu boierii pentru a pune mîna pe întreaga avere a fostului domn (din care fuseseră deja confiscate „circa două sute pungi de akce“ și urmau să fie sechestrați și alți bani ai săi, ce fuseseră investiți în negoț) și pentru a pregăti zahereaua care fusese cerută noului domn, Constantin Moruzi¹³.

Fără îndoială, nu întreaga boierime din Moldova a fost împotriva lui Grigore Al. Ghica¹⁴; dar cert este faptul că domnia sa abuzivă, cu clientelă greco-ievantină, a nemulțumit profund vechea boierime a țării. Grigore Al. Ghica nu a reușit să oprească la timp dezvoltarea acestui factor de opoziție internă, pe care Poarta a știut însă să îl folosească pentru a scăpa de un domn cu orientare vădită către Rusia. Această conlucrare dintre o parte însemnată a boierimii Moldovei și Poartă, în pregătirea și săvîrșirea actului uciderii lui Grigore Al. Ghica, este pusă în lumină și de un alt document, pe care l-am descoperit recent în arhiva fostului palat al sultanilor otomani¹⁵. Este vorba de originalul procesului-verbal de inventar al bijuteriilor lui Grigore Al. Ghica, întocmit în limba turco-osmană, „în a patra joi“ de la uciderea domnului, ceea ce corespunde cu 23 octombrie 1777¹⁶. Documentul poartă numele și pecetea a nouă boieri de seamă ai Moldovei care, „în noaptea omorîrii voievodului Ligor“, fuseseră „cu toții prezenți“, „la Curte“, la operațiunea de sigilare a bunurilor domnului ucis. Cu alte cuvinte, acești boieri

¹¹ N. Iorga, *Istoria românilor*, VII, București, 1938, p. 339, aprecia că boierii ostili lui Grigore Al. Ghica „se făcuseră complicitii unui asasinat politic“.

¹² Cel puțin logofătul Vasile Costachi Razu a participat efectiv la uciderea lui Grigore Al. Ghica. El a fost văzut în acea noapte cu încălțămîntea pătată de sînge (Vezi N. Grigoraș, *op. cit.*, p. 130).

¹³ Başbakanlık Arşivi-Istanbul, *Boğdan'lunun ahkâm defteri*, nr. 80/4, p. 59 (Arh. St. București, colecția Microfilme Turcia, r. 93, c. 191).

¹⁴ Într-o poruncă-circulară, datată tot în *evahir-ı Ramazan 1191* (23 octombrie — 1 noiembrie 1777), adresată comandanților otomani de la Tighina, Hotîn, Dumbasar, Vozia și Căușani, Poarta le cerea să ia măsuri stricte de securitate, la Nistru, pentru a împiedica fuga în Rusia a unor boieri din partida fostului domn și a zădărnici eventualele acțiuni ale Rusiei de a produce tulburări în Moldova, ca urmare a uciderii lui Grigore Al. Ghica (Başbakanlık Arşivi-Istanbul, *Boğdan'lunun ahkâm defteri* nr. 80/4, p. 60; Arh. St. București, colecția Microfilme Turcia, r. 93, c. 193).

¹⁵ Topkapı Sarayı Müsesi Arşivi-Istanbul, D-6721 (Arh. St. București, colecția Microfilme Turcia, r. 156, c. 127).

¹⁶ Într-adevăr, noaptea de 1—2 octombrie 1777, cînd a fost ucis Grigore Al. Ghica, a fost între miercuri și joi. Avem astfel precizarea că acest omor a avut loc în primele ore ale zilei de 2 octombrie 1777.

erau dintre cei care, în frunte cu mitropolitul Gavril Callimachi, așteptaseră întruniți rezultatul întrevederii de la beilic, dintre domnul Grigore Al. Ghica și trimisul Porții, Karahisarlı Ahmed. Astfel, pe lista celor care uneltiseră împotriva domnului¹⁷ trebuie adăugate noi nume: logofătul Ioniță Delianu, hatmanul Iordache Ghica, vornicul Ioniță Sturza, vornicul Nicolae Ruset, spătarul Manase, spătarul Todirașcu Balș și marele paharnic Nicolae Balș, acesta din urmă fiind chiar ginerele domnului ucis¹⁸. Așadar, dincolo de a fi un simplu act de inventar, acest document reprezintă o piesă revelatoare pentru dimensiunea complotului căruia i-a căzut victimă Grigore Al. Ghica.

Întrucît redăm mai jos textul integral, transliterat și tradus, al acestui document, nu considerăm necesar să adăugăm alte considerații pe marginea lui. Trebuie să facem însă precizarea că el se referă doar la conținutul unei singure lădițe, numită de Lipsca, din averea lui Grigore Al. Ghica.

Într-o altă condică, păstrată în aceeași arhivă de la Istanbul¹⁹, există o însemnare, datată în *Zilhicce 1191* (31 decembrie 1777 — 29 ianuarie 1778), despre „sosirea (la Poartă) a feluriților bani lichizi ai lui Ligor, cel care a murit ucis pe cînd era voievodul Moldovei; (acești bani) au fost găsiți în locul menționat (palatul domnesc din Iași — n.n.), prin împuternicirea dată lui Karahisarlı Ahmed bei, capugi-bași al Înaltei Porții“. Se pecizează că acești bani fuseseră găsiți în odaia tezaurului, în lăzi sigilate cu pecetea domnului, precum și „în odaia numitului creștin Papa Filou“, a cărei ușă era, de asemenea, sigilată. Fiind rupte sigiliile, au fost înregistrate următoarele cantități de monede: 18 000 galbeni ungurești (*Macar altunu*), care, în argint, au fost socotiți la valoarea de 66 220 guruși, precum și 3 620 galbeni venețieni (*yaldız altunu*), avînd echivalența de 14 480 guruși, 3 945 galbeni egipteni (*zincirli Mısır*) în valoare de 10 148 guruși și 1 tugralî, care făcea 2 guruși. Valoarea globală înregistrată în condică fiind de 91 551 guruși²⁰, deci aproape identică cu suma de 200 pungi raportată de Karahisarlı Ahmed, imediat după ce a sechestrat averea privată a lui Grigore Al. Ghica²¹.

Desigur, aceste elemente nu reprezintă valoarea totală a averii lui Grigore Al. Ghica confiscată de Poartă. Ceea ce știm acum precis că a fost sechestrat din bunurile domnului ucis constituie o valoare mare, aproape echivalentă cu darea de 150 000 guruși, pe care fiecare din domniile celor două Principate Române era obligat să o trimită atunci la Poartă²². Dar, este de presupus că Grigore Al. Ghica

¹⁷ Veniamin Ciobanu, *op. cit.*, p. 130, enumeră printre complotiști pe logofătul Vasile Razu, marele logofăt Ioniță Cantacuzino, marele vornic Dumitrașcu Sturza, Costache Ghica, marele vistiernic Iordache Balș și marele spătar Manolache Bogdan.

¹⁸ În porunca sultanului, din 23 octombrie — 1 noiembrie 1777, citată mai sus (nota 13), i se cerea lui Karahisarlı Ahmed să nu se atingă sub nici o formă de bunurile uneia din fiicele lui Grigore Al. Ghica, căsătorită cu „numitul boier Balș, care este unul dintre boierii cei mai credincioși și în toate privințele cinstit față de mareașul meu Stat“. Se menționează că firmanul în această privință era emis la rugămintea „voievodului actual al Moldovei, Constantin (Moruzi) voievod“.

¹⁹ Topkapı Sarayı Müzesi Arşivi-Istanbul, D-3141 (Arh. St. București, colecția Microfilme Turcia, r. 76, c. 608).

²⁰ Atît la suma totală, cît și la echivalențele cantităților de monede există și unele calcule adiacente, specifice cancelariei fiscale otomane, care, în final, explică diferența de 703 guruși ce apare între cifra globală înregistrată în condică și suma cifrelor de echivalență. Observăm aici și raportul dintre aur și argint pe piața otomană de atunci: 1 florin unguresc — 3,66 guruși, 1 ducat venețian — 4 guruși, 1 galben egiptean — 2,57 guruși și 1 tugralî — 2 guruși.

²¹ Vezi mai sus, nota 13. O pungă conținea 500 guruși; 200 pungi = 100 000 guruși.

²² În aceeași condică (vezi nota 19) există și o însemnare privind „obligatia asumată a voievozilor Țării Românești și Moldovei“ de a trimite la „visteria

puse la adăpost — potrivit obiceiului domnilor fanarioți — o însemnată parte din averea sa, cu atât mai mult cu cât știa prea bine că domnia sa nu era pe placul Porții.

Mărturiile turcești pe care le punem aici în evidență reprezintă elemente prețioase pentru deslușirea problemei, mai ales sub aspectul consecințelor ei economice pentru Moldova; totodată, ele constituie noi probe împotriva unei însemnate părți a marii boierimi a țării. Ca orice complot politic reușit, și cel căruia i-a căzut victimă Grigore Al. Ghica a fost ținut cu deosebită grijă. Rămân încă destule lucruri învăluite în mister. Dar, cert este faptul că la căderea lui Grigore Al. Ghica au concurat mai mulți factori, care s-au dezvoltat în timp. Nemulțumirea boierimii și cea a Porții față de domnia sa au constituit, fără îndoială, elementul de bază al eșafodajului de intrigi și uneltiri, de care nu au fost deloc străini nici Constantin Moruzi, atât de doritor să se așeze pe scaunul domnesc din Iași, nici ambasadorul austriac la Poartă, Thugut, care nu uitase, desigur, opoziția violentă a lui Grigore Al. Ghica față de anexarea de către Austria a nordului Moldovei. Complotul a căpătat proporții și s-a concretizat în condițiile creșterii tensiunii din relațiile otomano-ruse. Dar, așa cum am mai arătat, Poarta nu ar fi îndrăznit totuși să îl lichideze fizic pe Grigore Al. Ghica, dacă acest complot nu ar fi fost temeinic pregătit cu concursul unei puternice grupări boierești din Moldova.

Dincolo însă de caracterul ei odios, această acțiune a boierimii din Moldova a fost, într-adevăr, „o expresie a unei stări de spirit care tindea la înlăturarea regimului fanariot“, al cărui exponent era Grigore Al. Ghica²³.

<1777 octombrie 23>. Inventarul casetei cu bijuterii aparținând domnului Moldovei, Grigore Al. Ghica, întocmit de o comisie de boieri, după uciderea domnului.

Maktûl Ligor voyvodanın katlı gecesi cümlemüz mevcûd olduğumuz hâlde Kürte'ye varılıb cümle odalar derûnunda olan eşyayı temhîr-i murad itdiğimizde derûn odalarda iki sagır altın sanduđı çıkub ve ipler ile sârlmış cümle ma'rifetiyle temhîr olunub yine odaya vaz' ve bundan mâ-adâ kâğıd sanduđı kilid ile bulunub üzerine sicim sarılıb ol dahi başka temhîr olunub küçük kadifeli tahta sandık içi nişanlı kâğıd ile yapılmış Yaş kasabasında Lipska sanduđı ta'bir olunan sanduk derûnunda zuhûr iden mücevherât yine cümle ma'rifetiyle üzerine sicim sarılıb ve temhîr olunub dördüncü pencşenbih günü cümle boyârân müvâcchelerinde mühürleri fekk olunub ve sicimleri kat' olunub ve kilidi açılıb derûnunda zuhûr iden eşyânın defter-i müfredâtıdır :

Tâbah-kâre ta'bir olunan kebîr-i irfân-i enfiyye kutusu ki üzeri hurde elmâs ile müzeyyen ve üç danesinin tahtında kırmızı kûpa olub üzeri bayrak ve sûr ile müressim kutu.

Aded 1. Bir aded kutudur.

Mücevher sâat ma' kôsdek ki elmâsh ve etrâfi lâ'l ile müzeyyen olunmuş.

Aded 1. Bir aded sâatdır.

împărătească dinăuntru“ (*Hazine-i enderun-ı hümayun*), „cite o sută cincizeci de mii de guruși“. Din această sumă, domnul Țării Românești achitase două rate, de cite 25 000 guruși fiecare, la 10 și 14 noiembrie 1777. Astfel că, în *Şeval 1192* (23 octombrie — 21 noiembrie 1778) se consemna faptul că fusese emisă porunca împărătească pentru ca domnul Țării Românești să trimită restul de 100 000 guruși, iar cel al Moldovei sumă întreagă de 150 000 guruși. Cantitatea totală de 250 000 guruși urmînd a fi depusă la *Darbham-e amire* (Monetăria imperială) (Topkapı Sarayı Müzesi Arşivi-Istanbul, D-3141, f. 1 verso).

²³ Veniamin Ciobanu, *op. cit.*, p. 131.

Sâde altun sâat ; zarfında hurde elmâs ve bazı yâkût irfân üzerine işlenmiş ve kösteği dahi altun dış mahalli irfân üzerine elmâs şükûfeli.

Sâat 1. Bir aded sâatdır.

Mineli sâde altun sâat ve bazı mahalli hurde elmâs ile müzeyyen ve altun mine-kâri köstekli sâat.

Aded. 1. Bir aded sâatdır.

1 sâde sâat.

Bir kâğıd derûnunda pırlanta hurde elmâs.

Aded 4. Yalnız dört adeddir.

Ve diğer kâğıd derûnunda pırlanta hurde elmâs.

Aded 24. Yalnız yigirmi dört adeddir.

Hurde düze elmâşlı zih-gir ki yigirmi beş aded taş muctemi'dir.

Aded 1. Yalnız bir aded zih-girdir.

Yâkût beyâz altun hâtim.

Aded 1. Yalnız bir adeddir.

Sağır pırlanta habbe elmâs küpe kuvud kadife derûnunda.

Çift 1. Ya İmza bir çifttir.

Zümrüt küpe.

Çift. 1. Yalnız bir çifttir.

Bâlâda zikr ve beyân olunan âlâ' tarikü'l-müfredât gerek enfiyye kulusu ve gerek üç kat' mücevher-i lünc sâat ve bir kâğıd derûnunda dört kat' pırlanta hurde elmâs ve diğer kâğıd derûnunda yigirmi dört hurde pırlanta elmâs ve hurde düze elmâşlı zih-gir ve elmâs yüzük ve sağır habbe pırlanta elmâs küpe ve zümrüt küpe ve hurde elmâşlı yüzük ve bir mücevher-i zarf ar açılan sanduğu derûnunda cümlemiz muvâcehelerinde fakat işbu mücevherât zuhûr idüb elbâ' ve ma'lûmları olan hademesinden istifşâr olundukda bunlardan gayri yoktur deyü irâd-i kelimât eylediler sanduk derûnunda bir defter zuhûr idüb mevcûd olan mücevherât ve sâat deftere mutabik olmayub bazısında ziyade ve bazısında noksan zuhûr itmekle cevâhircisi Ouduşâir (?) fransız ihzâr ve sual olundukda bir sağır elmâs yüzük bozub gerdânlığa zamm itürdügünü takrir ider. Bu suretde bir elmâs ve bir yakut yüzük ve bir sâat noksan ve yerine dört aded hurde pırlanta elmâs çıkub ve sâatın dahi bir mahalle virmek için ihrâc idüb koynuna vaz' eylediğini haber virilüb henüz ne mahalle gittiği ma'lûm olmayub ve cevâhir mâddesi bunlar olub âher cevâhiri olmadığı tahkik ve tasliih olundığına binâen işbu mahalli-mza ve temhir olundu.

Bende-i
Vasilâki
Râzu hatmân-ı
sâbik kâim-makâm
hâlâ
<Mühür>

Bende-i
Yorgâki
hatmân-ı
sâbik
kâim-makâm
hâlâ
<Mühür>

Bende-i
Dimitrâki
Ustürza
vornik
kâim-makâm
hâlâ
<Mühür>

Bende-i
Yovâniç
Delîân
logofet
kâim-makâm
hâlâ
<Mühür>

Bende-i
Yovâniç Ustürza
vornik
<Mühür>

Bende-i
Nikolây
Rûset
vornik
<Mühür>

Bende-i
Manâsi
ispatâr
<Mühür>

Bende-i
Todûrâşkû
Balşa
ispatâr
<Mühür>

Bende-i
Nikolâki
pahârnik
başı
dâmâd-ı
voyvoda-i

mesfăr
hălă
<Mühür>

Arh. St. București, colecția Microfilme Turcia, r. 156, c. 127 (Topkapı Sarayı Müzesi Arşivi-Istanbul, D-6721).

Trădăcure

În noaptea omorării voievodului Ligor¹ cel ucis, fiind cu toții prezenți, s-a mers la Curte; și cînd am dorit să pecetluim bunurile aflate înăuntru al tuturor odăilor, în odăile dinăuntru au ieșit la iveală două lăzi mici de aur și, <care, > fiind legate cu sfori, au fost pecetluite cu știința tuturor <celor prezenți > și au fost lăsate tot în odaie.

Și, în afară de aceasta, lada de hirtii fiind găsită cu lacăt, a fost legată cu fringhii, fiind și ea pecetluită separat.

Dinăuntru lăzii mici de scindură cu catifea, făcută pe dinăuntru cu hirtie marcată, care în țirgul Iași se numește ladă de Lipsca, au ieșit la iveală bijuterii; și această <ladă > a fost legată cu fringhii și pecetluită în văzul tuturor <celor prezenți acolo >. În a patra joi², în fața tuturor boierilor, i-au fost rupte pecetele și tăiate fringhiile și fiindu-i descuiat și lacătul <s-a întocmit > conștia de inventar a bunurilor ieșite dinăuntru ei³:

Cutie mare pentru prizat tutun, denumită tabacheră; deasupra este ornată cu diamante mărunte; sub trei din ele este <o > cupă rușie, iar partea lor de sus este împodobită cu stindard și trompetă.

Bucată 1. Este una bucată cutie.

Ceas bijuterie cu lanț; cu diamante și împodobită de jur împrejur cu rubine.

Bucată 1. Este una bucată ceas.

Ceas de aur curat; capacul său este lucrat în chip măiestru cu diamante mărunte și cîteva nestemate, și lanțul său este, de asemenea, din aur; iar partea sa exterioară este ornată cu flori din diamante.

Ceas 1. Este una bucată ceas.

Ceas de aur curat cu email și unele părți ale sale sînt împodobite cu diamante mărunte; ceas cu lanț de aur în lucrătură de email.

Bucată 1. Este una bucată ceas. 1 ceas simplu.

Într-o hirtie — brilante mărunte.

Bucăți 4. Sînt numai patru bucăți.

Și într-o altă hirtie — brilante mărunte.

Bucăți 24. Sînt numai douăzeci și patru de bucăți.

Inel de arc bătut cu diamante mărunte; sînt reunite douăzeci și patru bucăți de piatră.

Bucată 1. Este numai una bucată inel de arc.

Sigiliu <din > aur alb <cu > nestemate.

Bucată 1. Este numai una bucată.

Într-o catifea bleu cercei cu brilante mici <din > grăunțe de diamant.

Pereche 1. Este numai una pereche.

Cercei cu smarald.

Pereche 1. Este numai una pereche.

Inventarul detaliat menționat și declarat mai sus cuprinde ceea ce era înăuntru lăzii care a fost deschisă în fața noastră a tuturor: cutia de prizat tutun și trei ceasuri bătute pe față cu nestemate și patru brilante mărunte într-o hirtie și douăzeci și patru brilante mărunte într-o altă hirtie și inel de arc împodobit cu diamante mărunte și inel cu diamant⁴ și cercei cu grăunțe mici de brilante și cercei cu smarald și inel cu diamante mărunte⁴ și un capac bătut cu nestemate.

Au ieșit însă la iveală numai aceste bijuterii. Cînd au fost întrebați membrii suitei sale și servitorii săi știutori, au răspuns argumentat că în afară de acestea nu sînt <alte >.

¹ Grigore Al. Ghica, domn al Moldovei (1764—1767; 1774—1777).

² Grigore Al. Ghica a fost ucis în noaptea de 1—2 octombrie 1777; a patra joi de la această dată a căzut în ziua de 23 octombrie 1777.

³ Este vorba doar de conținutul „lăzii de Lipsca”.

⁴ Este de observat că în lista de inventar nu este menționat decît un inel-sigiliu.

Din ladă a apărut <și> o condică; bijuteriile existente și ceasurile nu corespundeau condiciei, fiind în unele privințe mai mult, iar în altele mai puțin. De aceea, a fost adus și întrebat bijutierul său francez Eau-de-Chair (?); acesta a arătat că <voievodul> îl pusese să strice un inel mic cu diamant și să-l adauge la colier. Astfel s-a aflat că lipsesc un inel cu diamant și unul cu nestemate și un ceas; în locul lor au ieșit la iveală patru bucăți mici de briliante; și că, ceasul îl pusese în sîn pentru a-l da undeva; nu se știe încă unde s-a dus <acest ceas>.

Și, articolele reprezentînd bijuterii fiind acestea, confirmăm și întărim, prin semnăturile și pecetele noastre puse în acest loc, faptul că nu are alte bijuterii.

Robul, Vasilachi Razu, fost hatman, acum caimacam <Sigiliu>	Robul, Iordache, fost hatman, acum caimacam <Sigiliu> ⁵	Robul, Dumitrache Sturza, vornic, acum caimacam <Sigiliu>
--	--	---

Robul, Ioniță Delianu, logofăt, acum caimacam <Sigiliu>	Robul, Ioniță Sturza, vornic <Sigiliu>	Robul, Nicolae Ruset, vornic <Sigiliu>	Robul, Manase, spătar <Sigiliu>
--	--	--	--

Robul, Todirașcu Baș, spătar <Sigiliu>	Robul, Nicolache ⁶ , baș-paharnic, gînerle pomenitului voievod, acum <Sigiliu>
--	--

⁵ Singurul sigiliu cu legenda în caractere arabe: ... *Yorgaki*.

⁶ Nicolae Baș — mare paharnic, membru al Divanului domnesc.

Sate dobrogene dispărute în cursul secolului al XIX-lea (II)

TUDOR MATEESCU

Completarea tabloului geografic al Dobrogei în trecut devine posibilă prin cercetarea unei game largi de izvoare. Astfel, pot fi cunoscute tot mai multe localități dobrogene dintre cele dispărute, îndeosebi în secolul al XIX-lea (pînă la 1878), existența lor putînd fi reconstituită printr-un minimum de date, la care, cu timpul, se vor adăuga, desigur, noi informații. Cercetările pe care le-am întreprins pînă acum, mai ales cele care au stat la baza primei părți a acestei lucrări¹, au avut drept rezultat scoaterea la lumină a unora dintre aceste loca-

¹ Vezi prima parte a articolului de față în „Anuarul Institutului de istorie și arheologie «A. D. Xenopol»”, XIII, Iași, 1976, p. 171—183, unde se găsește și introducerea. Vom face apel și vom reveni asupra unor afirmații de acolo numai în cazul cînd acest lucru va fi neapărat necesar. Menționăm că despre satul